DOSSIER 1: LA FUSTA

La casa taller de Ca Antonio lo Fuster

Ma. Mar Villalbí Prades
Fotos: Ma. Mar Villalbí Prades
Centre d'Estudis Seniencs

Dedicat a tota la família dels fusters

Façana de la casa taller. Foto: Arxiu Família Prades

L'any 2008 l'autora va obtenir una beca IPEC amb el projecte de recerca "*Ca Antonio el fuster. Recerca i documentació d'un habitatge i taller de fusteria durant tres generacions (1869-1960)*", que fou publicada l'any 2011 en format digital pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya dins la col·lecció "Estudis sobre el Patrimoni Etnològic de Catalunya" del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana[1]. El llibre té dos parts clarament diferenciades: la primera presenta la Sénia, el riu i els Ports i es comenta l'evolució del poble entre finals del segle XIX i principis del segle XX, i la segona es dedica a la família Prades, la seua trajectòria professional i els canvis de la casa taller. El present article és un resum d'aquesta segona part.

Els vertaders protagonistes d'aquest article, i del llibre, han estat tots aquells que ens han fet partícips de la seua història. Gràcies a la "mana" Carmen (Carmen Garcia Prades) per les tardes de Peníscola introduint-nos en la història familiar, a la meua mare (Pepita Prades Abella) per intentar respondre les meues insistents preguntes malgrat la seua poca memòria històrica i a Rafel (Rafel Almuni Prades), malauradament ja traspassat, pel seu gran interès i aportacions a la història familiar. Gràcies també a Liberto Jornet i a Alberto Querol que han perseverat amb entusiasme a explicar-nos a les noves generacions la història de la fusteria i la importància del que en aquells moments van viure com a joves aprenents de fuster. Agraïm, com no, a tot l'equip de l'IPEC, el seu interès. També cal reivindicar la tasca de difusió que han fet durant molts anys diferents autors a través de la revista *Lo Senienc* i que en bona part ens ha servit per bastir l'entramat històric per al nostre estudi.
Finalment, voldria agrair a Carmen Queralt i a Victòria Almuni el suport que m'han donat en tot moment, sense deixar-me defallir.

Introducció

El centenar d'anys que hi ha entre mitjans del segle XIX i mitjans del segle XX és conegut per la inestabilitat política i els conflictes militars, però també per ser el moment d'eclosió tècnica que implicarà una nova revolució, la industrial, que afectarà la societat en la seua pròpia arrel: la vida quotidiana. S'assistirà al naixement de l'era tecnològica, on tota una sèrie d'invents, noves aplicacions tecnològiques, nous materials i altres creacions industrials s'incorporaran a la vida quotidiana i canviaran les formes de treball tradicionals, els costums, etc. Com a exemples podem parlar de la llum, l'aigua corrent, el tren, el cotxe, el telèfon i un llarg etcètera.

"Els vertaders protagonistes d'aquest article, i del llibre, han estat tots aquells que ens han fet partícips de la seua història."

1 http://ves.cat/aNOG

Un dels grups més afectats per aquest procés serà la gent d'ofici, que veurà com el treball passa d'ésser fet per l'home a ésser fet per màquines. També coneixerà els canvis en tot el sistema de treball, canvis que tard o d'hora implicaran un canvi de mentalitat i un canvi en la vida tradicional que afectarà tota la comunitat. Un reflex de tots aquests canvis es pot resseguir en les transformacions dels habitatges i en la nova concepció de l'espai: el privat, el de treball, el comunitari i el públic.

En el present article volem mostrar la transformació estructural que va patir la casa i la fusteria, i com aquesta és el reflex de petits trossos de la vida de diverses generacions de fusters de la família Prades, així com dels canvis socials i econòmics que han succeït al llarg del temps. La història que ens conten aquests murs és una part molt important del valor patrimonial de l'edifici i, per extensió, de tota la comunitat.

La Sénia

A finals del segle XIX, era una població en expansió, que havia quadruplicat la població entre l'any 1719 (335 habitants) i el 1817 (1317 habitants) i que iniciava el seu desenvolupament urbanístic fora del nucli clos a recer de l'església. L'economia estava regida per l'agricultura de secà, amb un clar predomini de l'olivera, i una presència força important de l'horta gràcies a l'aprofitament dels recursos hídrics del riu Sénia. La producció, però, es destinava a l'autoconsum o al mercat local, malgrat que alguns productes com l'oli i les garrofes es comercialitzaven dins un mercat d'abast regional.

L'emplaçament de la població de la Sénia al costat del riu havia permès utilitzar l'aigua com a força motriu per als seus molins (fariners, drapers, paperers, martinets, fàbriques de llum, etc.). Malgrat que la seua tradició ja és medieval, no prosperarà fins al segle XIX, moment a partir del qual la indústria a la Sénia, sobretot paperera, va tenir un fort desenvolupament.

Fou en aquest temps i en un entorn rural i agrícola que els nostres protagonistes van viure. Cadascun d'ells va presentar una resposta diferent als estímuls del seu temps: Antonio Prades Bonet dins la més pura tradició gremial i d'ofici intentarà millorar la seua posició mitjançant la inversió en terres de secà i l'elaboració de l'oli. Antonio Prades Cortiella lluitarà, fins gairebé la ruïna, per integrar l'ofici tradicional en els canvis de la modernitat. I els germans Prades (Antonio i Joaquín) intentaran la plena integració en el món industrial per finalment canviar d'ofici.

Els germans Prades, Antonio i Joaquín, van viure una època molt convulsa, la Guerra Civil i la postguerra, de grans canvis, que finalment propicià el trencament amb l'ofici. Així i tot, durant uns quants anys, aprofitant la lenta recuperació demogràfica i econòmica del país, van tirar endavant amb la fabricació i venda de mobles dins un model industrial. Els mobles eren fets en sèrie, amb una envejable maquinària moderna, però amb una concepció i uns mitjans artesans. Massa lluny, per als mitjans d'aquells temps, dels grans nuclis com Barcelona o València, no van poder ampliar el seu mercat i clientela, fet que implica que no apostessin per una ampliació de la indústria i sí per la diversificació dels productes i feines. Oscil·lant constantment entre la indústria i l'artesanat, foren el precedent d'una potent indústria que li ha valgut a la Sénia el qualificatiu de "País del moble".

"Oscil·lant constantment entre la indústria i l'artesanat, foren el precedent d'una potent indústria que li ha valgut a la Sénia el qualificatiu de "País del moble"."

La família Prades, una família de fusters

Els fusters, a mitjans del segle XIX, seguien fent l'activitat tradicional amb treballs per a la construcció (bigues, portes, bastides...), per al mobiliari domèstic (cadires, taules, caixes, baguls...) i per a la indústria (molins fariners, paperers, d'oli...) i quan calia també feien encàrrecs especials. La clientela que tenien a l'abast no permetia una alta especialització en el tipus de fusteria.

En algunes de les poblacions amb terme al massís dels Ports, com Roquetes, Tortosa, Mas de Barberans, Rossell, Boixar... el treball de serrar fusta era important. En les dos primeres poblacions no sols ho era per la fusta que es treia dels Ports, sinó per la que baixaven els raiers, via l'Ebre, des dels Pirineus, per tal d'abastir la demanda de les drassanes de Tortosa i per l'exportació que se'n feia. A la Sénia, igual que a les altres poblacions, alguns dels que treballaven amb la fusta eren serradors, és a dir, es dedicaven a serrar troncs per aconseguir taulons de diferents mides i formes.

"Els germans Prades, Antonio i Joaquín, van viure una època molt convulsa, la Guerra Civil i la postguerra, de grans canvis, que finalment propicià el trencament amb l'ofici."

"Antonio Prades Bonet fou el primer d'aquesta saga senienca, de tres generacions de fusters que mantindran l'ofici i el nom i cognom com a signe d'identitat familiar."

A inicis del segle XIX hi havia un fuster, Àngel Santamaria, que fou mestre per a d'altres fusters de la Sénia, i que feia mobles per encàrrec i treballs d'ebenisteria. De la seua fusteria van sortir els fusters José Garcia, Juanito Arasa, Vicente Abella i José Bellaubí. Aquest últim es va quedar la fusteria en morir el patró als 40 anys.

A la segona meitat del segle XIX, s'estableixen a la Sénia dos fills d'un fuster de la veïna població de Rossell: els germans Mariano i Antonio Prades Bonet. El primer s'instal·la com a venedor i la seua descendència manté avui dia un comerç especialitzat en llibreria papereria i vetesifils ("Casa Mariano"). El segon germà s'instal·la com a fuster i, per tant, continuador de l'ofici del seu pare i pel que sembla d'una nissaga de fusters de Rossell. La inversió en immobles i en béns rústics que realitzen tots dos germans indica que havien liquidat el seu patrimoni al Maestrat.

Antonio Prades Bonet fou el primer d'aquesta saga senienca, de tres generacions de fusters que mantindran l'ofici i el nom i cognom com a signe d'identitat familiar. Seguint els models gremials de l'antic règim, la professió es va transmetre de pares a fills de forma ininterrompuda durant diferents generacions complint així amb els cànons de primogenitura, transmissió del nom i cognom i herència del taller i eines.

La primera referència documental que hem pogut consultar és en l'escriptura de compra de la casa, l'any 1869, on se'ns presenta com a veí de la Sénia, fuster de 26 anys i casat. Creiem que va nàixer a Rossell entre l'any 1841 i l'any 1843[2], fill de Mariano Prades Marcobal i Lluïsa Bonet, de Rossell. Casat, l'any 1866, amb Antònia Cortiella Garcia (1842-1919) van tenir un fill el 1870, Antonio, i dos filles, una l'any 1871, Enriqueta, i l'altra l'any 1877, Encarnación.

Fuster criat dins el sistema gremial, el seu treball fou totalment de tipus preindustrial i artesà; es dedicà a temps parcial al treball agrícola i a la mòlta d'olives per fer oli. Les seues majors inversions foren en finques. Entre 1869, any en què comprà la casa, i 1893 va comprar un total d'11 finques rústiques, 9 en el terme de la Sénia i 2 en el terme de Rossell, totes elles de secà dedicades a l'olivera. S'integrà fàcilment a la comunitat tal i com indica la seua pertinença, l'any 1873, a la recent creada secció de la Creu Roja a la Sénia.

Antonio va morir el 15 de setembre de 1896. La seua dona fou instituïda com a hereva i distribuïdora de tot el patrimoni, el fill fou l'hereu de la casa i la fusteria, i s'assegurava el dret d'habitació a la casa familiar tant a la dona com a les filles. Els tres germans es van casar en diferents mesos del mateix any, el 1899, de forma que el patrimoni familiar quedà repartit.

El següent en la nissaga és Antonio Prades Cortiella. Com hem dit, naix l'any 1870 i és el gran dels tres germans. L'any 1899 es casa amb Joaquina Vidal Lázaro (de la família dels Masons). A Antonio Prades Cortiella tothom li reconeixia uns dots excepcionals en el treball de la fusta, especialment en enginys i màquines hidràuliques i de molins, i un bon cap per a la realització d'obres d'enginyeria. El seu esperit emprenedor i la necessitat de nous reptes fou la causa de més d'un maldecap i de molts problemes econòmics. Durant tot el primer quart del segle XX la seua insolvència econòmica fou en augment malgrat la important i sanejada herència rebuda del seu pare, fet que va comportar el primer quart del segle XX l'embargament dels seus béns[3]. Tanmateix, emprèn grans empreses: la instal·lació d'una fàbrica de paper, una serradora mecànica, la construcció d'un pont en pedra tosca per creuar el riu Sénia, la construcció i patent d'una màquina de plegar olives, la construcció de carrosseries per a automòbils, la construcció de les encavallades de les noves escoles... a més dels treballs habituals de fusteria, als quals se sumarien els de la serradora.

2 La diferència d'anys es deu a les informacions contradictòries dels documents i al fet de no tenir la seua partida de naixement. Així en la compra de la casa, l'any 1869, diu que té vint-i-sis anys mentre que en el testament, l'any 1896, diu que en té cinquanta-cinc.

3 El document *Sentencia per a l'execució d'embargament dels béns (hipotecats)*, fet a Tortosa el 30 de juny de 1911, és una demanda per via judicial pel pagament d'un préstec. En ella es fa referència a una escriptura pública atorgada a Vinaròs davant del notari O'Callaghan, el 9 de desembre de 1905. Arxiu Família Prades.

Carmen Garcia Prades amb la màquina de plegar que va inventar el seu iaio, Antonio Prades Cortiella. Foto: Arxiu Família Prades

Llibre *Tortosa y su comarca* de l'any 1928 on apareix una propaganda de la *Carpinteria Mecànica* d'Antonio Prades amb una carrosseria d'autobús. Foto: Ma. Mar Villalbí

Creiem que Antonio Prades Cortiella va intentar modernitzar el treball de fusteria per mitjà de la mecanització i la introducció de màquines com les serres mecàniques. L'existència de salts al riu Sénia, els seus amplis coneixements sobre els sistemes i enginys hidràulics i les noves experiències en el camp de la producció d'energia per mitjà de centrals hidroelèctriques en el riu Sénia el van impulsar a intentar fer un canvi radical en el taller per modernitzar-lo, apropant-se així als nous models industrials que ja s'havien aplicat amb èxit a Tortosa, com la serradora mecànica dels Nicolau. Per aquest motiu traslladà la seua residència al molí de la Vila[4] on intentà aprofitar la força hidràulica per a instal·lar una serra mecànica (serra de cinta amb galera), que posteriorment traslladarà a la fusteria del carrer Saragossa, en perdre el casal del riu.

En les primeres dècades del segle xx, als problemes econòmics que tenia Antonio Prades Cortiella cal sumar-hi greus problemes de caire familiar, com les malalties i la mort de tres dels seus fills (a l'arxiu de la Sénia hem documentat el naixement el 8 d'abril de 1900 d'Antonio Prades Vidal, que morí el 15 de maig de 1909). La seua néta, Carmen Garcia Prades, ens conta que van tenir quatre fills i que tres van morir. Posteriorment varen tenir-ne tres més als quals van posar els mateixos noms:

4 "Una heredad terreno de regadío eventual y garriga, del termino de la Cenia y partida de la Tosca o Molí de la Villa, de extensión aproximada noventa tres áreas, con un edificio de planta baja y un piso de una superficie de quinientos metros cuadrados aproximadamente, en el cual había un molino harinero desmontado cuando se otorgó escritura y una fábrica de papel cilindro y pilas, siendo en dicha época fábrica para la elaboración de papel continuo de estraza con cuatro cilindros i todos los accesorios de la indicada fábrica, en el propio edificio hay instalada también una serreria mecánica. Toda la finca linda al norte con Domingo Celma; este, camino; sur, ligajo y oeste, Rio Cenia."

Pont de la Sénia a les Cases del Riu fet per Antonio Prades Cortiella. Foto: Ma. Mar Villalbí

"Van tindre quatre fills: lo primer, que es deia Antonio, va morir, patia del cor; lo segon, que es deia Joaquín, va morir d'enyor quan va morir son germà, i a una xiqueta que li deien Encarnación, li va sortir un *bulto*, aquí, al coll, i allavons, lo metge li va punxar, i quan li va arrear punxada va morir, i va quedar només ma mare, en pau descanse, Maria Antònia... que com qui diu, de ser la menuda va passar a ser la gran. I van tindré més fills, i tal i com van anar tenint-los els van posar els mateixos noms. No van tindre cap mania. O sigue que allavons van nàixer ma padrina, que era la més gran (dels tres), que es deia Encarnación, després Antonio i Joaquín." (Carmen Garcia Prades, 24-8-1994)

Antonio Prades Cortiella va morir el 31 maig de 1940, poc temps després de patir una segona embòlia (un

Dona, fills, gendres, nores i néts d'Antonio Prades Cortiella al banc de fuster a la part del darrere de la casa taller, entre 1945 i 1948. Foto: Arxiu Família Prades

"Mira xiquet, faces lo que faces ningú sabrà lo que t'ha costat de fer, però tots veuran si està ben fet o mal fet per molts anys que passen"

atac de feridura) que el va deixar paralitzat de mig cos i quasi sense poder parlar. Tanmateix, tots els matins el baixaven a l'entrada de casa on ell podia distreure's amb l'anada i vinguda dels treballadors de la fàbrica. D'aquells temps, ens conta una anècdota Liberto Jornet, en aquells moments jove aprenent de la casa, que ens il·lustra sobre la manera de pensar i trajectòria vital d'Antonio Prades Cortiella:

"Jo el vaig conèixer molt poc temps... un dia d'estos que venia del cafè, es va ficar *detrás* de mi, devia jo tenir quinze anys, feia poc temps que estava allí, no recordo el que feia, només sé que se'm planta *detrás* de mi, i a mi que em feia més temor que una pedregada aquell home, i a última hora es decideix a dir-me *algo*... que parlava d'aquella manera que no sabia quasi el que em deia, però el vaig comprendre, diu: "Mira xiquet, faces lo que faces ningú sabrà lo que t'ha costat de fer, però tots veuran si està ben fet o mal fet per molts anys que passen". Aquesta és la teoria de treballar d'*antes* però ara si vols treballar així t'arruïnaràs." (Liberto Jornet Vidal, 6-3-2002)

Temps abans, no sabem exactament quan, el matrimoni Prades-Cortiella varen repartir el seu patrimoni entre els seus fills. Per a tal fi varen fer quatre lots, iguals en valor, dels seus béns. Ara bé, als dos fills els van repartir les cases, el negoci i alguna finca, mentre que a les filles els van donar patis i finques. La seua néta Carmen conservava els papers mecanografiats de la divisió de la herència entre els fills. Segons ens va contar, les filles van triar entre els dos lots a sorts i els fills també. Els lots dels fills es componien de casa, hort, una finca de secà i la meitat de les eines de treball i maquinària. Així mateix, obligava a un i a l'altre a donar-se pas. A més obligava cada fill a pagar 300 pessetes anuals mentre visqueren, ell i/o la seua dona, i a pagar entre els quatre les despeses de malaltia i mort.

En el moment de la mort del pare, els fills ja estaven casats i tenien família. Així la filla gran, Antònia, nascuda el 1902, s'havia casat el 1925 amb Carlos Garcia Martí i tenien una filla, Carmen Garcia Prades, que va néixer l'any 1928. Carlos era barber i, a més, durant anys es va dedicar a vendre per la comarca el sabó moll que feia un cunyat seu que era saboner; finalment després de la guerra, al temps de l'estraperlo, va instal·lar una saboneria, de sabó dur, al pati del carrer Saragossa, però un cop morta la dona, l'any 1949, i casada la filla, va desmantellar el negoci per instal·lar-hi un garatge on el seu gendre deixava el camió, que tenia en societat amb dos camioners més de la Sénia, amb el qual es guanyaven la vida transportant des del pantà al poble, a l'estació d'Ulldecona, al port de Vinaròs o a les drassanes de Sant Carles de la Ràpita els troncs que baixaven els rossegadors des dels Ports.

Encarnación, nascuda el 1910, es va casar amb Rafael Almuni Martorell el 23 de juliol de l'any 1932. Van tenir dos fills Rafel (1935) i Araceli (1943). Quan es van casar, Rafel era guàrdia d'assalt del govern català. Es va donar de baixa després que el tanquessin a un dels vaixells de Tarragona a la guerra i un cop passada aquesta es va incorporar a treballar a casa del sogre de serrador en el negoci familiar. Al voltant de l'any 1940 els que portaven la fonda la Morena, propietat del ric de Fredes, ho van deixar i aquest li va proposar a Antonio Prades Cortiella que portés la fonda sa filla, i així va ser fins a l'any 1943-44 en què Encarnación va haver de ser operada de l'estómac. Un anys més tard, un cop recuperada, els seus germans li van proposar de fer una fonda ja que ells, a causa de la fàbrica de mobles, tenien molts de viatjants. La *Fonda del Comercio* es va inaugurar cap a 1947 i es va fer a la casa de Rafel Almuni. Van començar amb el suport dels germans, que a més d'ajudar en la construcció i la confecció dels mobles de la fonda, els enviaven clients, i després van créixer amb el personal directiu i enginyers del pantà, els caps de la Guàrdia Civil enviats per a la persecució dels maquis, i posteriorment pel personal de la RENFE, gent que van acudir a les explotacions forestals per traure travesses per a les vies del tren. Rafel treballava de dia a la Fonda ajudant la seua dona i a la nit, de 10 a 6 del matí, treballava a l'assecador de pinyes dels germans Prades[5].

Antonio, nat el 28 de gener de 1911, es va casar l'any 1934 amb Trinidad Abella Izquierdo, que va nàixer el 12 d'octubre de 1909. La núvia procedia d'una família pagesa. Van tenir tres fills Pepita (21-12-1936), Antonio (25-7-1940) i Santiago (23-4-1945).

Tanmateix Antonio Prades Vidal va viure a casa dels seus sogres fins a la mort del seu pare, moment en què va ocupar la casa amb la seua família, mentre que la seua mare va anar a viure amb la filla petita, Encarnación, fins a la seua mort.

Antonio i la seua dona, Trinidad, van morir en accident de cotxe l'any 1979.

5 Informació extreta de Celma, J. (2008:24-29)

"Els darrers a mantenir el nom i cognom han estat Antonio Prades Abella, fill d'Antonio Prades Vidal, i Juan Antonio Prades Royo, fill de Joaquín Prades Vidal, i cap d'ells s'ha dedicat a l'ofici de fuster."

Joaquín, nat el 18 d'agost de 1914, el més petit dels fills, es va casar amb Rosita Royo Homedes l'any 1936. Van tenir dos fills Joaquín (1940) i Juan Antonio (1950). Quan va morir la seua dona l'any 1964, i després de viure greus disputes familiars, va marxar a viure a Saragossa.

Els darrers a mantenir el nom i cognom han estat Antonio Prades Abella, fill d'Antonio Prades Vidal, i Juan Antonio Prades Royo, fill de Joaquín Prades Vidal, i cap d'ells s'ha dedicat a l'ofici de fuster.

La casa

La casa està situada al carrer Saragossa, carrer que es va formar al segle XIX al voltant del camí que anava als Ports i que era el camí que duia cap a la Tinença de Benifassà, Beseit i Saragossa des d'època medieval. També era el camí que duia des de Tortosa a Morella passant pel port de muntanya de Torre Miró, al costat de Castell de Cabres (Alt Maestrat). Se l'anomenava carrer de les Eres, ja que al seu capdamunt, a la sortida del poble, hi havia les eres de batre el blat. Posteriorment, s'hi va situar la peanya, lloc on els rossegadors deixaven els troncs abans d'entrar al poble quan baixaven de rossegar als Ports.

Possiblement, quan és construí, i fins entrat el segle XX, la casa era cap de carrer i a la part superior sols hi havia patis i alguna casa aïllada. Són arguments per a aquesta hipòtesi el plafó ceràmic de la façana amb el nom del carrer, la informació que conté i el canvi d'angle que fa aquesta casa respecte a la del costat i l'alineació del carrer.

La casa, situada entre mitgeres, és una construcció característica del segle XIX, amb planta baixa, entresòl, pis i angorfa. Té una orientació de sud-est a nord-oest. Fou construïda l'any 1853, per a Vicenta Bertomeu, sobre uns solars que aquesta va comprar a Ramon Vidal i Juan Serra, tal i com consta a la primera inscripció de la Certificació registral de la casa[6]:

"Una casa situada en el término municipal de la villa de la Cenia y calle de Zaragoza, que ocupa una área o solar de seis metros, treinta y cinco centímetros de latitud y dieciocho metros y diez centímetros de longitud, lindante por la derecha con la de José Cortiella, por la izquierda y espalda con la de Vicente Zaragoza... Vicenta Bertomeu posee pacíficamente desde el año de mil ocho cientos cincuenta y tres la finca de este número por haberla edificado sobre un solar que compro a Ramón Vidal y Juan Serra, todo ello con dinero de la Vicenta, por cuya razón ningún derecho tiene en la finca su esposo el citado Ramón Querol; y como quiera que de la adquisición no exista titulo... pidiendo... la oportuna certificación que la finca se halla inscrita en el amillaramiento de dicho pueblo (la Sénia) a nombre de Ramón Querol y Domenech, como marido de la Vicenta y que pagaba por ello contribución."

Estructura general de la casa

La façana principal, orientada al sud-est, presenta una divisió en dos meitats mitjançant una cornisa motllurada correguda per sota dels balcons del pis. En la part superior hi ha una composició de buits simètrica, amb la presència de dos balcons amb voladís de llosa de pedra motllurada i barana de forja de ferro al pis i amb finestral amb barana a l'angorfa. Els balcons centrals presenten una ornamentació motllurada a mode de

6 Finca 482 del tom 1721, foli 220, del registre de la Propietat d'Amposta número 2

Carrer Saragossa, a l'alçada de la casa taller. Foto: Ma. Mar Villalbí

Rajoles amb el nom del carrer. Foto: Ma. Mar Villalbí

cortina, molt del gust de l'època. El remat superior de la façana és, novament, una cornisa de motllura correguda[7].

A la part inferior destaca la presència de la gran porta d'entrada de dos fulles, de fusta massissa, que amida en total 3 x 1,80 m. La llinda, els muntants i el brancal són fets de carreus de pedra. La porta presenta a la fulla dreta la típica partició en dos, fet que permetia obrir sols la portella superior. Una decoració amb claus de cabota gran, de tipus ornamental, divideix la porta en rectangles, a la manera de les portes de les cases pageses, que són, però, més petites.

Porta d'entrada a la casa taller. Foto: Ma. Mar Villalbí

La façana posterior era molt senzilla i amb obertures petites, donada la seua orientació cap al nord d'on bufa el vent de Dalt, vent predominant a la zona i en especial a la Sénia. A la planta baixa suposem que hi hauria una porta que donava a l'hort, a l'entresòl encara hi ha les dos finestres, una a cada habitació, al pis hi havia un balcó central del qual queden l'obertura amb les portes i a l'angorfa, una altra vegada unes petites finestres; creiem que originàriament hi havia tres finestres, per la composició, encara que avui dia sols en resten dos.

La teulada a dos vessants, feta amb teula àrab, presenta en la part davantera esquerra un petit terrat, que suposem que permetia l'accés a la teulada per a possibles arranjaments. El terrat desguassa per un canaló al mig de la façana mentre que les teulades ho fan per una canal tancada que baixa per tota la façana fins a un metre de la vorera.

Com veiem, la façana tenia unes dimensions i uns trets que indiquen que no ens trobem davant d'una casa de pagesos; malgrat desconèixer la procedència familiar i la posició social i econòmica dels primers propietaris, en el moment de la venda se'ns informa dient:

"Ramon Querol y Domenech, herrero, de cuarenta y cuatro años y su esposa Vicenta Bertomeu y Sanz, de cuarenta y tres años, vecinos de la misma (la Sénia), residentes en la Ciudad de Barcelona, barrio Hostafrachs."

Per l'edat i l'ofici del matrimoni creiem que inicialment la casa fou construïda pensant en la instal·lació d'un taller a la planta baixa. L'adscripció de la casa a un tipus de casa de menestral d'un cert nivell socioeconòmic és també visible en les distribucions interiors i els acabats. A l'interior, la planta baixa era un espai lliure, sense divisions. Els primers quatre metres tenien una gran alçada de sostre (el de l'entrada més el de l'entresòl) que superava els quatre metres, i a la resta l'alçada era d'uns dos metres. Suposem, però, que el desnivell, d'uns dos metres, entre la part davantera i la part del darrere de la casa se salvava amb una senzilla i típica rampa de terra. Pensem que el sòl seria de terra batuda principalment per tres motius: era el més habitual, era el més barat i a més les ferreries acostumaven a tenir-lo així.

Interior de l'entrada de la casa taller. Foto: Ma. Mar Villalbí

7 Aquestes decoracions foren eliminades amb la darrera restauració del pany amb morter de calç, al 1990.

La disposició de l'entrada determina la ubicació de la corretja de l'escala, que des de baix fins a dalt a l'angorfa, se situa adossada a la paret dreta, però en una posició gairebé centrada. Segueix un patró de 5-6 esglaons alternats per un o dos replans i el tancament amb porta entre els pisos. En l'entrada i el primer pis fins al replà de la porta, l'escala està revestida de pedra artificial. A partir del segon tram d'escales, per pujar a les habitacions i fins a l'angorfa l'escala està revestida amb cairons de rajola roja i un llistó de fusta al davant.

L'entresòl, que en realitat és un primer pis, queda enretirat de la façana principal, però té accés a l'exterior per la façana posterior. Aquí és on hi ha l'espai domèstic per excel·lència: la cuina amb llar de foc al terra. Aquesta zona central era concebuda com un espai comunitari i multifuncional on es feia el menjar, es menjava i s'escalfaven els dies de fred. Tenia també una funció distribuïdora, ja que hi accedies directament des de les escales de l'entrada i d'allí sortien les escales cap al pis; també hi havia la porta que donava al passadís d'accés a les estances posteriors de l'entresòl. Al costat de l'escala, en la part interior, hi havia el rebost, petita cambra interior on hi havia els estris, les eines i els productes necessaris per a l'elaboració dels àpats.

Al pis hi ha una sèrie d'habitacions de dormir distribuïdes al voltant d'un passadís. És la part més reservada de la casa on només hi accedeixen els membres de la família. Els tancaments dels balcons, de les dos façanes, es realitza per mitjà de portes de dos fulles, amb porticons interiors on cal destacar el fet que una de les fulles tenia ficats els vidres, i era la que s'obria per a il·luminació, mentre que a l'altra no hi havia vidres i era la que s'obria per a ventilació. En aquest cas una de les cambres, la del costat de l'escala a la banda interior, que era totalment interior sense cap mena de ventilació, és l'anomenat "*quarto* de la pastera" on sempre es van emmagatzemar les eines i els productes bàsics per a l'elaboració del pa.

L'angorfa constituïa un espai únic, sense compartimentar, amb un petit colomar al costat de l'escala, a la banda de la façana davantera. L'espai presenta un canvi de nivell al sostre: la part davantera fins a la carena té un tronat mentre la part posterior resta lliure en tota la seua alçada. A l'angorfa s'emmagatzemaven objectes en desús o de temporada, mobles, etc. i s'estenien productes que s'havien d'assecar per a conservar-se, com ara raïm, figues, ametlles...

Les transformacions de la casa

Les modificacions més importants de la casa al llarg dels temps es van produir a la planta baixa, amb diferents distribucions de l'espai, i també a la façana posterior, a la qual se li annexaren noves estructures. Aquests canvis estructurals foren principalment motivats pels nous usos de l'espai de treball relacionats directament amb els canvis en la producció i en el tipus activitat,

Passadís distribuïdor, al primer pis. Foto: Ma. Mar Villalbí

Habitació d'Antonio Prades Vidal. Foto: Ma. Mar Villalbí

Angorfa. Foto: Ma. Mar Villalbí

Armari de les eines fet per Antonio Prades Bonet. Foto: Ma. Mar Villalbí

habitualment vinculat al treball de la fusta. Observarem, però, que els canvis afecten també a la zona d'habitatge, ja que inicialment no existia cap trencament (físic o conceptual) entre un espai i l'altre.

El primer de la família que va ocupar l'immoble, Antonio Prades Bonet, no hi va realitzar grans canvis. La seua dedicació a la fusteria tradicional sols necessitava l'adaptació de l'espai de treball. Tanmateix, la seua concepció de l'economia, molt d'acord amb l'època, en què una part del seu patrimoni i dels ingressos depenia de l'agricultura de secà (olivera), a la qual es dedicava a temps parcial, va implicar que adaptés la part del fons de l'entrada per a molí. Creiem que la seua estratègia consistia a invertir els estalvis/beneficis de la fusteria en finques, especialment d'oliveres, per consolidar el patrimoni i diversificar la seua economia.

En aquell temps ja moltes cases tenien molins de barra, però es multiplicaran en pocs anys, especialment després del canvi de segle (1910-1930). Per aquestes dates se'n calculen un total de 363 per a la comarca del Montsià i uns 25[8] per a la Sénia. Recordem que el darrer quart del segle XIX i primer del segle XX és l'època daurada dels olis catalans, i que Tortosa era un dels grans mercats que comercialitzava l'oli de les Terres de l'Ebre.

La finca no es limitava a la casa sinó que tenia tot un terreny a la seua part posterior i també un solar al davant de la mateixa casa a l'altra banda de carrer. En el moment de comprar-la va buscar una zona dels afores de la població, de fàcil accés, on hi hagués espai suficient per seguir creixent, perquè la seua feina de fuster podia necessitar de grans espais oberts. També

Quartet de l'oli. Foto: Ma. Mar Villalbí

va tenir en compte la posició estratègica de la casa a la vora de la peanya més important del poble, per facilitar-se l'aprovisionament de matèria primera i economitzar en el transport[9]. Així, la peanya de les Eres era la primera tan bon punt s'arribava al poble, un cop s'acabaven els camins del ròssec, tant el que baixava de Pallerols i Vallcaneres com el del Retaule.

A l'interior de la casa va adaptar l'entrada per a dos finalitats: la fusteria i el molí. Així, sota l'escala, aprofitant el buit de la corretja, instal·là un armari per a les eines de l'ofici i un petit *quartet*, conegut com a "*quarto* de l'oli" on hi instal·la tres trulls per a l'oli; tota l'entrada per sota estava també plena de trulls.

8 Tots aquests molins desapareixeran després de la guerra arraconats per la rendibilitat dels nous procediments d'extracció, les premses hidràuliques. GRAU I SORRIBES, 1982 p.74

9 Els rossegadors tenien prohibida l'entrada al poble ja que el ròssec dels troncs feia malbé els camins de terra. Per aquest motiu els troncs s'havien de transportar des de les peanyes en carretes al lloc de treball (serreria, fusteria…).

"La gran transformació que va realitzar Antonio Prades Cortiella a la fusteria: va instal·lar electricitat (força) a la casa i va instal·lar la serra de galera."

El fill, Antonio Prades Cortiella, es capbussarà del tot en la transformació de l'espai interior i exterior de la casa, a nivell de carrer, dins un pla horitzontal, per dedicar-la a serreria mecànica i taller de fusteria.

Els canvis tecnològics, a principis del segle XX, afectaran de forma important la distribució de l'espai interior de l'entrada ja que l'arribada de la llum elèctrica facilitarà el procés de mecanització de la fusteria. Aquesta va ser la gran transformació que va realitzar Antonio Prades Cortiella a la fusteria: va instal·lar electricitat (força) a la casa i va instal·lar la serra de galera. Aquesta serra va modificar radicalment la planta baixa i l'entrada de la casa i també va afectar a la llarga la composició de la façana.

Tanmateix, les obres a la casa les inicià amb el condicionament de l'interior. En el primer quart del segle XIX s'obre el balcó de fusta, a nivell del primer pis, obra d'Antonio Prades Cortiella, que es va afegir amb motiu del bastiment d'un petit menjador al costat de la cuina. El balcó està fet amb llinda de pedra, treballada i motllurada per tot el cantell vist, que sobresurt de la façana uns 50 cm; la barana és tota ella de fusta massissa feta amb panells quadrats plans i motllurats rematats amb un passamans pla i, com a decoració, una columna tornejada entre tots dos plafons; al mig del balcó i en el centre de cada un dels plafons, un medalló, en talla de fusta, amb ornamentació vegetal, avui dia desapareguda. En el seu temps era un bon reclam publicitari com a fuster, ja que la majoria de cases tenien poques obertures i els tancaments o proteccions eren molt senzills.

Balcó de fusta fet per Antonio Prades Cortiella. Foto: Ma. Mar Villalbí

Tornant a l'interior d'aquest primer pis o entresòl, Antonio Prades Cortiella féu el petit menjador, de forma que va obrir en el mur de la part davantera de la casa, de 60 cm d'amplada, una via de ventilació i d'il·luminació per al menjador i principalment per a la cuina. El menjador arribava fins l'alçada de la jàssera (a la mateixa alçada que l'entrada al pis de sota) on es féu una separació de la cuina amb una porta de dos fulles amb estructura de fusta i a la part superior vidre mat amb un petit relleu gotejat. Per accedir directament al passadís es féu una porta en un angle en falsa esquadra.

La cuina i el passadís conserven el paviment original de l'any de bastiment, el 1853. Inicialment la cuina no donava al menjador sinó directament a sobre de l'entrada, amb una finestra des d'on aguaitar, i no tenia un accés directe al carrer. Tota la cuina estava oberta a les escales, hi donaven les escales de l'entrada i des d'ella s'accedia a les escales per pujar a les habitacions; també hi donava un petit rebost i la porta del passadís, que conduïa a les habitacions del pis. Entre aquestes dos portes hi havia un canterer, que en un moment indeterminat passà a tenir una aixeta que proveïa la cuina d'aigua corrent tant per fer el menjar com per escurar.

"Al racó de la màquina de llimar les serres hi havia una bomba de pistó per a pujar l'aigua a casa, que li costava

Menjador nou. Foto: Ma. Mar Villalbí

Canterer. Foto: Ma. Mar Villalbí

molt *cevar-se* i mon *tio* em feia portar-li la regadora amb aigua i jo xalava molt." (Rafel Almuni Prades, 30-5-2009)

"...allavontes entraves cap a dins... i al costat del rebost allò era un canterer, i un *pasillo* llarg amb una porta foradada que quan feia vent xulava com un dimoni, i allavontes hi havia dos habitacions." (Carmen Garcia Prades, 8-7-2008)

En aquell temps es cuinava a la llar de foc a terra. Aquesta està composta per una planxa de ferro horitzontal i una planxa de ferro vertical, amb un remat superior curvilini i decoració de tipus vegetal a les quatre cantonades i un medalló floral al centre, mentre que la part superior porta la inscripció NUEVA FUNDICIÓN• FELIX FELIU• REUS en el centre. La llar està enrajolada amb manises de color marró melós. A banda i banda de la llar hi ha uns espais quadrats de treball amb les parets folrades amb rajoles de color blanc fins a una alçada de 2 m. El fumeral presenta una campana que ocupa tot l'espai entre una de les parets perpendiculars i l'armari d'obra de l'altra paret. Fa forma d'embut i es tanca en un fumeral rectangular a sobre de la llar.

A l'armari de l'esquerra hi desaven a sota les teies i la fusta per fer el foc i a la part de dalt l'obra i altres eines de cuina. Suposem que en el temps que hi van viure Antonio i Joaquina hi van instal·lar la cuina econòmica al costat de la llar de foc a terra, així s'aprofitava la gran campana del fumeral per a treure el fum. En la paret del costat hi van instal·lar les piques d'escurar fetes de pedra.

Cuina. Foto: Ma. Mar Villalbí

La resta de l'habitatge no va patir modificacions si exceptuem el bastiment de l'anomenada Sala Nova. A la part del fons del primer pis es va tapar una part del terrat, perquè a sota es va modificar el molí per adaptar-lo a fusteria, de forma que en el primer pis es va anul·lar la finestra d'una de les habitacions i al final del passadís es va obrir una porta, mentre que al pis superior, segon pis, es va crear un nou terrat contigu a l'antiga angorfa i Antonio Prades Cortiella va aprofitar per tancar l'angorfa bastint una nova estança que tots van anomenar Sala Nova.

La descripció general de l'entrada i la fusteria, d'abans dels anys 40, ens la fa la néta, Carmen Garcia Prades:

Sala nova. Foto: Ma. Mar Villalbí

Serra de cinta. Foto: Ma. Mar Villalbí

Galera. Foto: Ma. Mar Villalbí

"Hi havia la galera i *detrás* de la galera hi havia un altra serra i *detrás* d'aquella serra hi havia un *puesto* que llimaven les serres i allavontes a mà dreta tenien uns motors i unes sales de treballar-hi i *detrás* tenien una sort, tot lo que és lo Risol i tot lo que és lo carrer i *hasta* allà dins de tot era un sorteral pa casa, i la casa era més o *menos* igual, *menos* l'entrada, de façana era igual."

"[A la dreta de la entrada] Hi havia la cava i allí hi havia les corretges i màquines que feien moure la serra."

"De baix, de les habitacions [parla del primer pis] se sortia a una angorfa i allí tapissaven i feien los sunyers."

"[Al *quarto* de l'oli] Allí hi tenia el iaio el despatxet i després baixaves la rampeta de la galera i allí a la dreta hi havia un *almacén* i els *tios* se van fer un despatxet perquè el del iaio ja no els servia... I tot això donava a una sort, i allí hi havia un comú (per als treballadors) i després el safareig pa casa, de dos places, una per a aigua neta seguida (corrent) i l'altra per al sabó. I a una part rentaven i a l'altra repassaven. I *detrás* d'això hi havia l'horta i tenien animalets... arribava *hasta* les escoles, era una horta grandiosa, creuava la carretera. Casa Cirilo i casa Sinforiano no en tenien, d'horta, i s'ajuntava amb la de la casa dels *tios*." (Carmen Garcia Prades, 24-8-1994)

Banc i mecanisme per on es mou la galera. Foto: Ma. Mar Villalbí

Antonio Prades Cortiella va col·locar la serra de galera al llarg de la paret lateral esquerra de la casa, ja que la galera necessitava almenys 15 m de llargada. La serra està composta per una serra vertical de cinta i una galera. La galera és un aparell que serveix per desplaçar els troncs en el moment de serrar-los. Consisteix en un sistema de rodets de ferro collats al terra que mouen, per mitja d'una cremallera dentada accionats per una manovella manual, una plataforma de fusta on es troba ficat el tronc que s'ha de serrar. Per aquest motiu ha d'existir tant d'espai a una banda de la serra com a l'altra.

Aquesta serra fou la que va vertebrar tot l'espai de treball. Per poder col·locar-la es van haver de fer modificacions

Porteta de la serra. Foto: Ma. Mar Villalbí

a tota l'entrada. Primerament, als primers set metres de l'entrada, s'excavava una rasa d'aproximadament un metre i mig d'ample per mig metre de fondària on s'instal·laven els rodets per on llisca la plataforma dels troncs. Aprofitant el pendent natural del terreny es crearen dos nivells, que se salvaven per una petita rampa, actualment convertida en escales. En aquest punt situaren la serra i el fossat de la serritja. A partir d'aquí la plataforma de la galera corre per damunt d'un gran banc d'obra, del qual s'aprofita part del seu interior per tal de situar-hi el sistema de transmissió i corretges que baixen a un nivell inferior, en el lloc anomenat la cava, que estava per sota de la fusteria. Els taulons tallats sortien pel fons, des d'on es portaven al pati exterior, a la part del darrere de la casa, on hi havia el sequer.

Per la part de la façana principal, a la part inferior del balcó, es va obrir una petita porta un cop ja funcionava la serra amb galera per tal de poder-hi entrar els troncs llargs o molt grans.

"La porta de la galera, que jo vaig veure fer, era per serrar els troncs per als pals de les barques, que eren més llargs que la plataforma. Se serraven a la meitat amb uns *topes* baix, se reculava la peça o tronc, se li

Enllosat de l'entrada. Foto: Ma. Mar Villalbí

donava la volta amb el contrival[10] i s'acabava de serrar per l'altre costat. Era un treball de precisió que dirigia mon *tio* Antonio i Rafel "l'Armoni", mon pare, que era el serrador." (Rafel Almuni Prades, 30-5-2009)

Un altre dels canvis, donades les magnituds dels troncs a serrar, fou la pavimentació amb lloses de pedra del primer nivell de l'entrada, que a més va tancar alguns dels trulls d'oli. També van haver de fer un primer esglaó de l'escala d'accés a la casa amb llosa de pedra natural, ja que la pedra artificial es trencava fàcilment.
"La fusta sempre l'entràvem per la porta gran, que per això aquella entrada està empedrada, que ho resistia tot." (Liberto Jornet Vidal, 6-3-2002)

"Hi havia cabirons, quasi la majoria, que només calia ficar uns *rodillos* a terra... i allavontes ja podies ficar una cadena que anava lligada a una corda... Una punta (del cabiró) passava per l'escaleta i l'altra per la porta." (Liberto Jornet Vidal, 6-3-2002)

Antonio Prades Cortiella va improvisar un petit despatx en la mateixa entrada.

"Aquí està el despatxet, que tenia una porta molt antiga. Hi havia uns trulls d'oli, que ja hi estaven allavontes. Els dipòsits estaven *detrás* i ell tenia baix l'escala una cadira i el despatx, que no es podia ni ficar el cap." (Carmen Garcia Prades, 24-8-1994)

Un altre fet important fou la instal·lació de la llum (força) a la casa, necessària per al funcionament de tota aquesta nova maquinària. El punt central de la instal·lació es trobava al damunt de la cava en el lloc on hi havia la fusteria. Aquesta ocupava l'espai de l'antic molí, que fou desmantellat, malgrat que tots van seguir emprant el nom per designar aquest espai.

10 Nom d'un tipus de carreta que no hem pogut documentar en cap diccionari i que suposem que es deu referir a una marca de fàbrica.

Evidentment, va encertar de ple en la instal·lació de la serra ja que aquesta els va proporcionar un gran nombre de comandes de diferents tipus de taulons i els va permetre recuperar-se econòmicament de les pèrdues de principis de segle.

L'espai de fusteria que va crear Antonio Prades Cortiella va perdurar fins després de la seua mort, quan els seus fills, Antonio i Joaquín, es van llançar a l'aventura de fer mobles en sèrie. Per tal d'adaptar la fusteria a les necessitats de la nova maquinària varen desfer tota la fusteria i van bastir una nova nau en el mateix lloc. Tanmateix no van deixar de fer treballs per encàrrec i en una zona de la nova nau hi havia instal·lats els bancs de fuster.

Els germans Prades, Antonio i Joaquín Prades Vidal, van fer el pas cap a la industrialització, amb el manteniment de part de l'antic taller i la creació de nous espais a la part exterior del darrere de la casa, que creixerà tant horitzontalment com verticalment.

Les principals modificacions que varen realitzar foren de dos tipus: en l'espai interior de l'habitatge per fer-lo més privat i en les estructures annexes a la casa per a instal·lar la fàbrica de mobles, per al sequer de pinyes i finalment per a fer el cinema.

Quant a les modificacions de l'espai de la casa, principalment van consistir en el tancament de l'espai obert de la cuina per convertir-lo en un espai tancat. Així Antonio Prades Vidal va fer un tancament lleuger amb un envà i una estructura de fusta i vidre. En aquells moments van aprofitar per ampliar un poc el menjador. "Se pujava directament a la cuina... i això la mare ho tenia molt avorrit perquè feia: "es que tots los que vénen, estàs aquí fent lo menjar i tots saben lo que fas o deixes de fer". Perquè clar, igual pujaven a vegades treballadors que pujaven gent de fora perquè a lo millor passaven al menjador però per a entrar al menjador havies de passar pel mig de la cuina." (Pepita Prades Abella, 22-8-2008)

El despatx, que de vegades el tenien en el primer pis, va passar a la planta baixa del davant del carrer i posteriorment a un *quarto* al costat de la serra per desaparèixer quan es va fer el cine.

A les habitacions del segon pis es va tombar els barandat d'una alcova per fer l'habitació de matrimoni més gran i un *quarto* de rebost es va habilitar com a habitació de dos llits. Al final d'aquest pis, en el terrat hi va haver durant un temps els rentadors amb un dipòsit, però finalment, quan es va fer el cine, es va traslladar tot a l'angorfa. Aquest espai estava destinat a dos funcions: a la part del davant hi ficaven productes del camp i tenien animalets (colomar), mentre que a la part del darrere hi guardaven restes de mobles de la fusteria i de la fàbrica, peces sense parella o amb algun defecte, així com aquells objectes que feien nosa a casa. Durant la postguerra es van vendre a veïns i coneguts, a bon preu, com una manera més d'ajudar l'economia familiar.

Un cop es va netejar l'espai, es va instal·lar al fons, en l'angle, un dipòsit per a l'aigua corrent de casa; per aquest motiu obren la finestra petita del costat amb un buit de porta i cobreixen una part del terrat amb una estructura de fusta i vidre, a l'interior de la qual ubiquen dos rentadors, amb aigua corrent procedent del dipòsit del costat; anys més tard, a finals dels seixanta, hi ficaran també la rentadora automàtica. A partir de llavors l'angorfa es converteix en l'espai per al rentat i assecat (a l'interior o a l'exterior) de la roba, sols resta el petit reducte del tronat per a emmagatzemar objectes diversos. L'espai del capdamunt de la casa es privatitza, passa a ser un àmbit estrictament familiar, i deixa de formar part, com a magatzem de mobles vells, de la indústria.

A la postguerra els germans van començar a fer els primers mobles en sèrie. Es van instal·lar on hi havia la fusteria i la serradora, en el lloc que tothom anomenava "el molí". Es van convertir en la primera fàbrica de mobles del poble, amb una dotzena de treballadors. Al cap d'un parell d'anys i fins l'any 1956, van començar, en una nova nau, a fer mobles en sèrie. Remeses de fins a 12 dormitoris. El concepte era diferent, però, del que tenim nosaltres avui dia, ja que ells feien els dotze dormitoris, un per un, amb el mateix model, i els muntaven totalment per després desmuntar-los i embalar-los. En la fàbrica es realitzava tot el procés del moble, des de comprar les remeses de fusta a l'arbre, que després anaven a tallar, assecar-les i convertir-les en taulons, fins a fer-se les molles del sunyers, i altres peces de ferro, i tot el procés d'envernissat i acabats.

FOTO Antonio fuster 25.jpg

Així mateix varen arribar a comercialitzar ells mateixos el producte, instal·lant la que fou la primera tenda de mobles de la Sénia. Així, a l'entrada d'una casa a la part alta de la Clotada, a la placeta dels cotxes, hi van instal·lar darrere d'un bon aparador de vidre, uns dormitoris

"Els germans Prades, Antonio i Joaquín Prades Vidal, van fer el pas cap a la industrialització, amb el manteniment de part de l'antic taller i la creació de nous espais."

Zona de la fusteria de la fàbrica de mobles dels Germans Prades. Foto: Arxiu Família Prades

de mostra per als compradors. Joaquín va viure un temps al primer pis d'aquesta casa.

L'empresa en aquests quinze anys va tenir diferents noms. Per donar-se a conèixer varen emprar diferents mètodes publicitaris: targetes, fulletons de propaganda, factures personalitzades, tanques publicitàries, publicitat als programes de festes, etc. Com a referents publicitaris identificatius del seu negoci varen escollir figures d'animals del bosc, com una àguila o un esquirol.

La fàbrica va plegar al cap de pocs anys, però la fusteria va seguir funcionant fins a finals dels anys 50, moment en què s'abandonà totalment el negoci. Tanmateix mai durant aquest procés varen deixar de fer mobles per encàrrec. A tall d'exemple, tot el mobiliari del Banc Central de la Sénia, als anys 40, fou obra seua; posteriorment a finals dels anys 50, varen fer les butaques per a un cine de Berga, etc.

Quant a l'espai de treball, a més de tota la part que havia annexat el seu pare a la façana posterior de la casa, ells varen bastir el sequer per a les pinyes. Els dos germans van inventar i fabricar les màquines per separar i seleccionar els pinyons de les pinyes per a la seua posterior sembra i repoblació dels boscos.

"Urbana: terreno o patio que conocen por sequero: de ciento setenta y seis metros cuadrados, o sea, de once metros por dieciseis metros, sito en la villa de la Cenia. Linda: al frente calle de Berenguer IV; derecha entrando y fondo, finca de que se segrega; izquierda de José Garcia." [11]

"A un *almacen* que estava allí on ara hi ha la discoteca hi van ficar pinyes i allí tenien unes màquines que obrien les pinyes i sortien els pinyons." (Carmen Garcia Prades, 24-8-1994)

La instal·lació de la nova nau de fusteria va canviar la disposició de l'espai del solar i es va perdre quasi la majoria de terra d'horta que hi tenien. A més ja van comptar amb la urbanització del carrer Berenguer IV que els partia la finca i els deixava part del solar a l'altra banda de la carretera. La urbanització no es féu fins a l'any 1957 i poc després ells van iniciar la construcció del cine agrupant les cases i solars de tots dos germans. Aquesta nova nau connectava l'entrada d'Antonio Prades Vidal amb l'entrada de casa Joaquín Prades Vidal, dos cases més enllà al carrer Saragossa, però per la banda del darrere les dos finques coincidien.

En aquells temps, i malgrat que el carrer Saragossa era la via directa que travessava tot el poble per anar en direcció als Ports, no hi havia trànsit de cotxes i la gent estava acostumada a l'ocupació dels carrers per a les activitats més diverses: des de deixar esteses per a assecar-se les ametlles fins que els esquiladors tinguessin una rècua de matxos lligats amb anelles al pany de la casa per tal d'esquilar-los o que els matalapers ventessin la llana en les taules de canyissos que improvisaven al carrer, entre molts possibles exemples. Totes aquestes activitats no eren exemptes de disputes.

Els treballs de la fusteria ocupaven el carrer. Encara que tenien a l'altra banda de carrer, al costat de la font, una mena de magatzem i al darrere de la casa el sequer, per a diferents feines era necessari, d'una banda, un gran espai lliure per maniobrar, i de l'altra, els troncs que s'havien de serrar i que no cabien a l'entrada de la fusteria ni en la part posterior de la casa on hi havia el sequer es deixaven al carrer.

> "*Pel que fa al taller, a poc a poc van anar liquidant la maquinària i totes les eines a mesura que també anaven perdent els treballadors.*"

"Allavons encara deixaven tindre coses pels carrers [...]. Aquí estava la serra, baix hi vivia Cirilo [casa veïna dels Prades]... que es barallaven totes les vegades que volien perquè una vegada passaven la porta, lo carrer ja s'omplia dels costats, dels troncs que serraven, igual hi havia una camionada com dos allí, tapaven mig carrer [...] ningú deia res, tampoc no és que ho diguessen les autoritats, ni la gent que passava, ja sabien que s'havia de fer així per força i pegar la volta. I els troncs que deixaves allí al carrer de la serra, una camionada, Pom! Pom! Pom! Tots abocats. Un camionet i un carro encara

11 Document registral núm. 8458 (1965)

tenien lloc per a passar, ningú es queixava de tot això... ja sabien que si es tapava l'*acera* havien de passar per baix. No n'hi havia molts de carrers amb *acera* tampoc [...] des de la plaça i el carrer Sant Antoni *hasta* aquí i de la plaça pel carrer Sant Joan i el vostre carrer, va ser quan van posar l'aigua per aquell carrer, pel carrer Sant Joan, Sant Miquel i el safareig del Calvari, per l'any 1933, després se va canviar d'alcalde i llavors va fer lo carrer este de Saragossa i després es va començar la guerra." (José Homedes Garcia "Minton", 21-6-1996)[12]

"Allavontes se treballava al carrer amb tota tranquil·litat... perquè allí, davant de ca ton iaio, un camió de fusta *detrás* de l'altre, aquell carrer sempre estava ple de fusta. Cabirons, llargs com d'aquí a allà... Normalment se buscava tal dia com lo dissabte per acabar-se, però si no s'acabava no s'acabava. Si es baixava fusta i convenia tirar-la allí, pos se tirava perquè lo dilluns s'havia de treballar aquella fusta..." (Liberto Jornet Vidal, 6-3-2002)

D'altra banda si les peces que s'havien de fer eren molt grans i no es podien muntar dins del taller es feia al carrer.

"Quan dic que fèiem encavallades com aquestes de les escoles i de les teulades, i tot això, era al cul d'aquesta casa [parla de la casa de davant de la fusteria] i al cul de la font, ja al carrer Carme." (Liberto Jornet Vidal, 6-3-2002)

Quan va plegar la fàbrica i la tenda de mobles els germans es van dedicar a la serra i a tot tipus de feines de fusteria: van fer neveres, perxes per la roba, marcs de quadres, caixes de fusta tallades, basquets per a la fruita, etc. Mentre anaven preparant tot el que ells podien fer en la construcció del cine:

"...i tot lo *techo* del Risol amb aquells treballets... per ficar los plafons es va fer una embastida amb unes rodes baix... que ell pujava per una escaleta i, com si fos una grua, i anava corrent... ell va ficar tots los plafons i los *rosetons* del cine." (Carmen Garcia Prades, 24-8-1994)

"...es van fer les butaques del cine que es giraven, se tancaven, allò era *el no va más*... i van vindre de Berga i de Barcelona per veure-ho i encarregar-ne." (Carmen Garcia Prades, 24-8-1994)

Pel que fa al taller, a poc a poc van anar liquidant la maquinària i totes les eines a mesura que també anaven perdent els treballadors. Finalment ells i tot van haver de treballar per altri per poder pagar les factures. Així, Antonio va estar un temps treballant a la fusteria de Milio Nàsio. A última hora van haver de recórrer als seus antics treballadors, alguns d'ells establerts pel seu compte, per tal que els ajudessin per a poder fer algunes de les darreres peces de mobiliari necessàries per al cine.

L'any 1960 es va inaugurar el Risol Cinema, segons projecte de l'arquitecte tortosí José Maria Franquet Martínez. Fou molt elogiat a la premsa per les aportacions tècniques en la seua concepció espacial, que millorava la visibilitat i la sonoritat. Amb l'obertura del cine la família deixava enrere un llarg període de greus problemes econòmics i de tensions familiars que van finir amb el desmembrament per sempre més de la unitat familiar.

12 Totes les referències als rossegadors provenen de les entrevistes que es van realitzar pels membres del Centre d'Estudis Seniencs als rossegadors de la Sénia sobre el seu ofici per a la recerca i posterior edició d'un vídeo, *L'explotació de la fusta als Ports. Els rossegadors*, realitzat entre els anys 1995-96.

Bibliografia

Almuni, V. et alt. (1996). *L'explotació del bosc als Ports*. Catàleg de l'exposició. La Sénia: Ajuntament de la Sénia.

Almuni, V.; Ballester, M. Pàg. (coord.) (2007). *La Sénia. Història i Territori*. Benicarló: Onada Edicions (Biblioteca Cruïlla, 3).

Almuni, V.; Villalbí, M. (coord.) (2003). *Molins, tallers i fàbriques a la Sénia. El procés d'industrialització d'una comunitat rural*. Catàleg de l'exposició. La Sénia: Ajuntament de la Sénia - Centre d'Estudis Seniencs.

Celma, J. (2008) "Alberto Querol, el primer muntador de mobles". *Lo Senienc*, núm. 322, pàg.6-13.

Celma, J. (2008). "Rafael Almuni Prades, el pasteler". *Lo Senienc*, núm. 323, pàg.24-29.

Mestre Noé, F. (1932) "La primera màquina de serrar fusta". *Contalles crepusculars tortosines.* Tortosa: Editorial Dertosa (edició de 1984), pàg.155-158.

Michavila, A. (2001) "Juan Antonio Prades Royo, pregoner". La Sénia: *Llibre dels actes de les Festes Majors,* pàg.11-22.

Muiños, M. J.; Perol, V. (2008). *Articulació territorial i transformacions econòmiques a la Catalunya Meridional* (1833-1936). Tarragona: Diputació de Tarragona (Col·lecció Ramon Berenguer IV).

Segura, D. (1990). "Gent del Nostre poble. Les escoles". *Lo Senienc*, núm.109, pàg.30-34.